

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПРАВА І ДЕРЖАВИ

УДК 340.11.001.76

О. О. Джураєва, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра загальнотеоретичної юриспруденції
Фонтанська дорога, 23, Одеса, 65009, Україна

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ІННОВАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Статтю присвячено дослідженню окремих проблем і напрямів державної інноваційної політики в сучасних політико-економічних умовах. Проаналізовано стан національного інноваційного потенціалу, що обумовлено наявними умовами у країні, які водночас є передумовами інноваційного розвитку.

Ключові слова: сучасна держава, інноваційна функція, інноваційний розвиток, інноваційна політика.

Постановка проблеми. На сьогодні відбувається комплексна модернізація українського суспільства, що є концептуально спрямованим процесом його трансформації, свідомим намаганням держави здійснювати якісні перетворення в усіх сферах суспільного життя на основі мобілізації національних ресурсів та з урахуванням досвіду розвинених країн. Модернізація охопила всі сфери життєдіяльності соціуму і, насамперед, державно-політичну сферу з її ключовим елементом – системою державного управління. Успішність сучасних модернізаційних процесів зумовлюється передусім вибором найдоцільнішої моделі демократії, здатної забезпечити оптимальне співвідношення між громадянським суспільством та державою і, відповідно, чітко визначити місце і роль громадськості у виробленні та реалізації стратегії сталого розвитку України [16, с. 97].

Найбільш затребуваним є розгляд державної інноваційної політики як інструменту підвищення конкурентоспроможності економіки країни та формування інноваційного потенціалу країни [18, с. 35].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних проблем інноваційного розвитку країн і механізмів удосконалення інноваційної політики зробили такі іноземні та вітчизняні науковці – Роберт Г. Купер, Дж. Ниббе, Т. Ярус, Л. Л. Антонюк, Л. М. Ганущак-Єфіменко, В. М. Геєць, М. М. Єрмошенко, В. М. Кужель, Т. М. Куценко, В. П. Семиноженко, Л. І. Федулова, А. А. Чухно.

Також серед вітчизняних авторів, які проводять дослідження реформування інноваційної політики України, удосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку, удосконалення регіональної інноваційної політики та інше можна навести таких, як Ю. Атаманова, В. Будкін, І. Бутирська, Т. Захарова, В. Лисюк, І. Одотюк, І. Сільченко, М. Скрипник, Л. Федулова, О. Фашевська, С. Щеголь, В. Шовкалюк та ін.

Мета статті. Мета наукового дослідження полягає у дослідженні теоретико-методологічних аспектів формування інноваційної функції сучасної держави та запропонувати напрями і заходи щодо вдосконалення державної інноваційної політики України в контексті активізації процесів євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи активізацію останнім часом процесів євроінтеграції України, зміну векторів розвитку виробничої сфери, сфери послуг, основних ринків української продукції, джерел і напрямків внутрішніх і закордонних інвестицій, вимог до технічного рівня продукції для України актуальною стає розробка нової інноваційної політики держави, яка вписуватиметься в процеси інноваційного розвитку ЄС в цілому та окремих його країн. Така політика має бути науково-обґрунтованою, відповідати інтересам українського народу, враховувати стан і тенденції інноваційного розвитку розви-

нених країн, забезпечувати інтенсивний економічний розвиток, що базується на сучасних і перспективних інноваціях на середньо та довгострокову перспективу [7, с. 352].

Для того, щоб з'ясувати сутність та зміст інноваційної функції сучасної держави, слід обов'язково дослідити сам термін «інновація» та що саме під ним розуміють. Інноваційна функція розглядається як складова економічної функції сучасної держави, тому особливості змісту цього терміну й слід шукати в економіці. Так, під терміном «інновація» в економічній літературі подають різноманітні його визначення. Саме слово «інновація» трактується більшістю науковцями як перетворення науково-технічного прогресу в реальний результат, шляхом втілення його в нових товарах, продуктах, технологіях.

Одним з перших, ще на початку ХХ сторіччя, сформулював визначення інновацій австрійський вчений Й. Шумптер, як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, яка мотивована підприємницьким духом [17, с. 209].

На думку відомого американського вченого в галузі управління наукою і технікою Б. Твісса, нововведення – процес, у якому винахід, чи ідея набуває економічного змісту [14, с. 86].

Вітчизняні вчені під інновацією розуміють певні зміни, нові підходи або процеси створення та реалізації нововведень. Зокрема Л. Антонюк, А. Поручник та В. Савчук вважають, що інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність з метою підвищення своєї конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [5]. Своєю чергою О. Лапко відзначає, що інновація – це комплексний процес, який передбачає створення, розробку, доведення до комерційного використання й розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення, що задовольняє певну потребу [17, с. 215]. Отже, інновація – це результат творчої діяльності, який передбачає поєднання інтелектуального і виробничого потенціалу з метою отримання додаткового ефекту шляхом задоволення потреб суспільства у досконаліших, прогресивніших, нових або значно кращих за властивостями видів продукції, послуг, технологічних процесів, форм і методів організації управління у різних сферах суспільного життя.

Сфера інновацій включає: інноваторів, інвесторів, товаровиробників продукції (послуг). Основними її складовими є : ринок нововведень, де основним товаром є продукт інтелектуальної діяльності; ринок чистої конкуренції; ринок капіталу (інвестицій) – довгостроковий вклад капіталів у розвиток інноваційної бази (інноваційний процес триває в середньому 3-5 років і більше) [10, с. 67].

Протягом тривалого часу була поширеною думка, що ринок керує інноваційними процесами. Але дослідження, проведені вченими за кордоном показали, що на перших етапах розвитку конкурентного нового промислового сектору вирішальне значення мають наукові дослідження, в подальшому важливими є дослідження ринку, суспільні потреби, споживчий попит, а загалом спостерігається певний баланс наукового компоненту і чинника попиту. Для того щоб досягти радикальних рішень у господарській, політичній сферах та й в цілому у суспільному житті необхідно визначити основні горизонти та напрями впровадження інноваційних процесів в економіку держави. Вирішенням саме цих питань займається інноваційна політика.

Інноваційна політика – державне управління процесом створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, формування інноваційних ідей і проектів, конструювання науково-дослідних зразків нововведень, їх освоєння і просування на ринок. До нововведень належить новітня техніка і технології, сучасні виробничі процеси, наукові, організаційні, управлінські ноу-хау та інші новинки [15, с. 256].

Правові основи інноваційної політики України містяться у Конституції України [1], та в наступних законах України: «Про інноваційну діяльність» [3], «Про інвестиційну діяльність» [2], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [4] та в інших законодавчих актах, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Зокрема, згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» головною метою держаної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного

потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [3].

Інноваційний потенціал країни – це сукупність науково-технічних, організаційних, економічних, соціальних ресурсів країни, а також можливостей їх ефективного використання, результатом якого є створення інновацій з метою забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни. До основних важелів формування інноваційного потенціалу країн відносять: техніко-економічні, організаційно-управлінські, регуляторні, соціально-психологічні та інформаційно-комунікативні. У результаті формуються науково-технологічна, фінансово-економічна, виробнича, соціальна та культурно-освітня складові інноваційного потенціалу країни.

На думку Л. Малюти, для створення належних умов розвитку інноваційного потенціалу країн потрібно:

- відповідні виробничо-технологічні структури;
- наявність інформаційної системи;
- фінансова підтримка інновацій;
- достатньо високий рівень освіти населення та підготовки наукових кадрів.

До основних напрямів реалізації інноваційного потенціалу країни слід віднести:

- створення конкурентоспроможного сектору досліджень і розробок;
- упровадження нових технологічних процесів;
- освоєння виробництва нових видів продукції;
- створення системи економічних стимулів модернізації економіки на основі технологічних інновацій;
- підвищення інноваційної культури суспільства [11, с. 144–145].

Ураховуючи сучасні тенденції в державному управлінні, Д. Дрожжин запропонував таке визначення державної інноваційної політики – це сукупність взаємопов'язаних, взаємоумовлених та спільноспрямованих форм, механізмів, інструментів, технологій впливу держави на процеси формування, розвитку та реалізації науково-технічного, технологічного та інноваційного потенціалу країни, які базуються на перспективних світових тенденціях науково-технологічного розвитку і вписуються у панівні фази сучасних промислово-технологічних хвиль [7, с. 353].

Залежно від головного вектора руху вчені виділяють дві основні моделі інноваційної політики: 1) інноваційна політика, орієнтована на виконання науково-технічних програм і проєктів загальнонаціонального значення (головною метою є сприяння розвитку галузей, що мають пріоритетне значення для країни); 2) орієнтована на поширення науково-технічних знань [9].

Аналізуючи еволюцію механізмів державного регулювання інноваційних процесів, І. Сільченко виокремлює три типи державної інноваційної політики:

1. Державна інноваційна політика, що базується на розумінні інноваційного процесу як сукупності відокремлених стадій, при цьому використовуються переважно інструменти стимулюючого характеру, функції управління поділено між різними інститутами регулювання.

2. Державна інноваційна політика, що передбачає розширену участь держави в інноваційному забезпеченні економічного розвитку, державне стимулювання партнерства між інноваційними установами та промисловістю, при цьому інноваційна діяльність глибоко інституціоналізована.

3. Державна інноваційна політика націлена на формування зв'язків національної інноваційної системи з іншими складовими економічної системи держави, прискорений розвиток міжнародного та трансграничного співробітництва [13, с. 32].

Найбільш затребуваним є розгляд державної інноваційної політики як інструменту підвищення конкурентоспроможності економіки країни та формування інноваційного потенціалу країни [18, с. 35].

Як зазначає Ю. Є. Атаманова, останнім часом у зв'язку із зумовленістю соціально-економічного та інтелектуального розвитку суспільства результатами науково-технічного про-

гресу висловлюється думка щодо виконання державою інноваційної функції. Цей напрям діяльності держави охоплює питання створення умов, стимулювання, забезпечення та підтримки діяльності, що має своїм предметом розроблення, поширення та/або запровадження нових розробок чи ідей або ґрунтується чи супроводжується їх використанням, а також охорони та захисту інтересів суб'єктів такої діяльності. Виникнення та виділення інноваційної функції держави не можна вважати випадковим, оскільки функції держави виникають та розвиваються відповідно до її історичних завдань та цілей, тобто їх зміст, склад та в цілому їхня система зумовлені потребами суспільства у конкретний проміжок часу. На даному етапі цивілізаційного розвитку впровадження досягнень науково-технічного прогресу використання інтелектуального потенціалу набуло значення чинника виробництва поряд із такими традиційними, як капітал, робоча сила та основні фонди. Їхній вплив на визначення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та загальний рівень економічного розвитку держави надають підстави для віднесення більшістю вчених інноваційної функції держави до складових її загальної економічної функції (щоправда, прямо вона так не визначається, а йдеться, як правило, про діяльність держави зі створення умов та підтримки впровадження наукових розробок, запровадження та діяльності високотехнологічних виробництв у рамках її економічної функції (наприклад, А. Венгеро́в, М. Марчє́нко).

Однак реалізація наукових розробок та нових ідей також зумовлює ефективність використання природних ресурсів, екологічну безпеку, стан енергозабезпечення, національної оборони, рівень та якість життя населення країни в цілому. Тому слушно видається думка Д. Задихайло, згідно з якою забезпечення інноваційного характеру функціонування суспільства в сучасних умовах, численних викликів самому його існуванню є універсальною функцією держави, що повинна підтримувати соціально корисні інновації в усіх сферах життєдіяльності, а не тільки у сфері виробництва. Разом з тим забезпечення інноваційного характеру розвитку економічних відносин як головного чинника підтримки конкурентоспроможності національних суб'єктів господарювання і національної економіки як такої слід визнати самостійною функцією держави [8, с. 9].

Висновки. Таким чином, у сучасній правовій науці відсутній єдиний погляд на місце інноваційної функції держави серед інших напрямів її діяльності. Вона розглядається і як складова економічної функції, і як самостійна функція держави. Однак принциповим і важливим є вже той момент, що діяльність держави з активізації наукових досліджень, безпосереднього впровадження та забезпечення реалізації їх результатів визнається однією з її функцій, оскільки її здійснення дає нові можливості для соціально-економічного розвитку країни [6, с. 129-130].

Відповідне значення у формуванні інноваційної функції держави має вивчення досвіду державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності закордонних країн, що дозволяє оцінити закономірності і прогнозувати тенденції в цій галузі, використати отримані результати при формуванні ефективних механізмів державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні та її регіонах [12, с. 13].

Отже, інноваційна функція сучасної держави реалізується як в межах державної інноваційної політики, так й через кожний напрям економічної політики держави, за допомогою інструментарію яких формується та запроваджується інноваційний спосіб господарювання, що дійсно надає підстави стверджувати про взаємозв'язок між економічною та інноваційною функціями держави.

Список літератури

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. – № 1560–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 647.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. – № 40–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. – № 848–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.
5. Антонюк Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: [монографія] / Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 244 с.

6. Атаманова Ю. Є. Інноваційна функція держави в контексті правового забезпечення інноваційного розвитку: постановка питання / Ю.Є. Атаманова // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 2. – С. 128–137.
7. Дрожжин Д. Ю. Державна інноваційна політика України в умовах євроінтеграції / Д.Ю. Дрожжин // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 4. – С. 352–360.
8. Задахайло Д. В. Забезпечення державою інноваційного характеру розвитку економічних відносин як її економічна функція / Д. В. Задахайло // Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави: Монографія / за заг. ред. Задахайла Д. В. – Х., 2006. – 187 с.
9. Захарова Т. В. Інноваційна політика держави та принципи її регулювання [Електронний ресурс] / Т. В. Захарова. – Режим доступу : <http://intkonf.org/zaharova-tv-innovatsiyna-politika-derzhavi-ta-printsipi-yiyi-regulyuvannya/>.
10. Інноваційна діяльність в Україні: [монографія] / А.М. Гуржій [та ін.]. – К.: УкрІНТЕІ, 2006. – 152 с.
11. Малюта Л. Інноваційна політика як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національної економіки [Електронний ресурс] / Л. Малюта, Т. Лібусь // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 141–150.
12. Мягкова О. В. Закордонний досвід державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності / О. В. Мягкова // Сучасні питання економіки і права. – 2012. – № 2. – С. 5–13.
13. Сільченко І. А. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку / І. А. Сільченко // Вісник Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1 (9). – С. 31–35.
14. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
15. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: [підруч.] / Л. І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
16. Шульга М. А. Інновації в державному управлінні як умова розбудови сервісної держави / М. А. Шульга // Державне управління. – 2014. – № 1. – С. 97–100.
17. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1989. – 456 с.
18. Юринєць З. В. Інноваційний потенціал і державна інноваційна політика в системі підвищення конкурентоспроможності національної економіки / З. В. Юринєць // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 35–37.

Стаття надійшла 25.05.2017 р.

Е. А. Джураєва, канд. юрид. наук, доцент, доцент
 Национальный университет «Одесская юридическая академия»
 Кафедра общетеоретической юриспруденции
 Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65009, Украина

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИННОВАЦИОННОЙ ФУНКЦИИ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Резюме

Статья посвящена исследованию отдельных аспектов формирования инновационной функции современного государства как составной части экономической функции. Рассмотрены некоторые особенности и типы государственной инновационной политики Украины, а также обоснованы предложения относительно её усовершенствования.

Ключевые слова: современное государство, инновационная функция, инновационное развитие, инновационная политика.

О. О. Dzhuraieva, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
 National University «Odessa Law Academy»
 the Department of the General Theoretical Jurisprudence
 Fontanskaya Doroga, 23, Odessa, 65009, Ukraine

THE GENERAL THEORETICAL ASPECT OF THE INNOVATION FUNCTION OF THE MODERN STATE

Summary

The article is devoted to the study of certain aspects of the formation of the innovative function of the modern state as an integral part of the economic function. Some features and types of the state innovation policy of Ukraine are considered, and proposals for its improvement are grounded.

Key words: modern state, innovation function, innovation development, innovation policy.